

Paper Produced from PhD Thesis Presented at
Graduate School of Natural and Applied Sciences, Yıldız Technical University
Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
Doktora Tezi Kapsamında Hazırlanan Yayın

Research Article / Araştırma Makalesi

RELATION BETWEEN INTERNAL MIGRATION AND SOCIOECONOMIC
DEVELOPMENT WITH INTER-REGIONAL INEQUALITY PERSPECTIVE: A CASE
STUDY FROM TURKEY

Murat ÇİFTÇİ*¹, Betül SENGEZER²

¹Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, EDİRNE

²Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Yıldız-İSTANBUL

Received/Geliş: 22.12.2014 Accepted/Kabul: 03.11.2015

ABSTRACT

In this study it has been focused on the impact of inter-regional inequalities in terms of development for uncontrolled internal migration movement's finding a direction spreading throughout the country with expanding incrementally impact on starting from three large metropolis to the other secondary cities. The impact and power of influence on finding the direction of internal migration movement of Inter-regional inequality have been tested with the help of the functional relationship "cause - effect relationship," discriminant analysis of identified methods. In the second stage, the sensitivity of those who migrated for the economic opportunities of provinces have been identified comparatively with the citizenry sensitivity as a comparative scala by Atkinson index approach.

As a result of the statistical applications done by using discriminant analysis, it was determined that inter-regional economic development disparity was statistically significant for internal migration movements' finding direction but wasn't in the level reach practical significance. In other words, inter-regional development differences had the impact on migration places to be chosen but couldn't reach the power of influence predominantly in the statistically significant level.

As a result of the statistical applications done by using the Atkinson index approach, it was encountered that the citizenry sensitivity in the provinces the immigrants would choose was much higher than the sensitivity of the economical opportunities.

Keywords: Regional science, regional economics, development economics, demography, regional inequality, internal migration movement.

BÖLGELER ARASI EŞİTSİZLİK PERSPEKTİFİYLE İÇ GÖÇ – SOSYOEKONOMİK
GELİŞMİŞLİK İLİŞKİSİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

ÖZ

Bu çalışmada, üç büyük metropolden başlayıp günümüze kadar etki düzeyini aşamalı olarak diğer orta kentler üzerine de genişleterek ülke sathına yayılan kontrolsüz iç göç hareketinin yön bulmasında bölgelerarası gelişmişlik eşitsizliklerinin etkisi üzerine odaklanılmıştır. Bölgelerarası eşitsizliğin iç göç hareketinin yön bulması üzerindeki etkisi ve etkileme gücü, fonksiyonel ilişki "sebeup – sonuç ilişkisi" tespit yöntemlerinden diskriminant analizi yardımıyla sınanmıştır. İkinci aşamada ise hemşeriliğe duyarlılık mukayese çıpası olarak alınarak Atkinson endeksi yaklaşımıyla göç edenlerin gidilen vilayetlerdeki ekonomik imkânlarla duyarlılıklarını mukayeseli olarak tespit edilmiştir.

Diskriminant analizi kullanılarak yapılan istatistiksel uygulamalar sonucunda, bölgeler arası iktisadi gelişmişlik farklılıklarının iç göç hareketinin yön bulmasında istatistiksel olarak anlamlı ancak pratik önemliliğe ulaşamayan düzeyde gerçekleştiği tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları, göç edilecek yerin seçişinde etkiye sahip olmakla birlikte, istatistiksel olarak önemli düzeyde baskın etkileme gücüne ulaşamamaktadır. Atkinson endeksi yaklaşımı kullanılarak yapılan istatistiksel uygulamalar sonucundaysa, göçmenlerin göç edişlerinde gidilen vilayetlerdeki hemşeri varlığına duyarlılıklarının, ekonomik imkânlarla duyarlılıklarından çok daha yüksek olduğu sonucuyla karşılaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Bölge bilimi, bölgesel iktisat, kalkınma iktisadı, demografi, bölgesel eşitsizlik, iç göç hareketleri.

* Corresponding Author/Sorumlu Yazar: e-mail/e-ileti: muratciftci@trakya.edu.tr, tel: (284) 235 71 51 / 1127

1. GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı; bölgeler arası eşitsizlik yaklaşımıyla iç göç hareketinin yön bulmasında etkili iktisadi faktörler ile iktisadi faktörlerin etkileme güç hiyerarşilerini tespit etmek ve mekânsal düzeyde mukayese çıpası olarak sosyal sermaye göstergesi olarak hemşerililiğin ele alınmasıyla, göç etkenlerinden sosyal ve iktisadi faktörlerin göçün yön bulmasındaki etkileme güçlerini karşılaştırmaktır.

Neo-klasik iktisat yaklaşımına göre göçte iktisadi faktörler etkilidir. Bu fonksiyonel ilişki “etki-tepki” üzerinde artık günümüzde genel uzlaşma sağlanmış konumdadır. Ancak göç hareketlerinin yön bulmasında, ekonomik eşitsizliklerin yanı sıra sosyal sermaye ya da kültürel benzerlikler gibi sosyal faktörlerin de etkisi olabilir. Bu noktada temel sorunsa, oluşum sebebinin ötesinde göç hareketinin yön bulmasında iktisadi faktörlerin mi yoksa sosyal faktörlerin mi belirleyici olduğu, belirleyicilikteki hiyerarşinin ne şekilde gerçekleştiği hususudur.

İktisadi faktörler göçün yön bulmasında, sosyal faktörlerden daha çok belirleyiciyse, yatırım teşvikleri gibi maliye politikası araçlarını kullanarak göçe yön vermek ve şekillendirmek (durdurmak ya da arttırmak) mümkündür. Çünkü rasyonel birey, nerede daha çok iş bulma imkânı varsa ve nerede daha çok gelir elde ediyorsa sosyal sebeplerden ciddi etkilenme durumu olmaksızın oraya göç edecektir.

Sosyal faktörler, göçün yön bulmasında iktisadi faktörlerden daha çok belirleyiciliğe sahipse, göçe yön vermek ve şekillendirmek teknik olarak güçleşecektir. Çünkü birey, rasyonel davranmanın ötesinde varış yerinin seçiminde dost, akraba, hemşeri, dernek gibi sosyal ağı oluşturmasını sağlayan unsurların varlığından etkilenecektir. Böylesi bir durumda ise, yeni istihdam ya da ek gelir artışlarının sağlanması; doğrudan göç çekişini arttırmayabilecektir. Varış yerlerinde oluşan çekici faktörler, ancak aracı olarak da kabul edilebilecek olan sosyal ağı oluşturmasını sağlayan bireyler “eş-dost, akraba, hemşeri” ve kuruluşların “dernekler, vakıflar, cemaatler gibi sivil toplum kuruluşları” organizasyonu ile göçmene ulaşılması imkânını sağlayabilecektir. Bunun anlamıysa, kamunun doğrudan yön verici fonksiyonunun dolaylı yön verici fonksiyona dönüşeceğiidir.

Çalışmada odaklanılan iki ana hipotez mevcuttur:

1. Ana Hipotez: Bölgesel gelişmişlik farklılıklar göçün yön bulmasında istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahip

H_0 : -tir,

H_1 : değildir.

Bu hipotezi test etmek için diskriminant analizi yöntemi kullanılmıştır. Uygulamada, 53 iktisadi değişkenden hangilerinin göç hareketini anlamlı ve pratik önemlilik düzeyinde açıklama kabiliyetine sahip olduğu sınanmıştır.

2. Ana Hipotez: Göçmenlerin varış yerlerindeki iktisadi olanaklara duyarlılığı hemşeri miktarına duyarlılık düzeyine göre

H_0 : yüksektir,

H_1 : düşüktür.

Bu hipotezi test etmek için ise Atkinson bölgesel eşitsizlik endeksi yaklaşımından yararlanılmıştır. Uygulamada, 58 iktisadi değişken ile hemşeriliğe duyarlılık düzeyleri birbirleriyle karşılaştırılmalı olarak analiz edilmiştir.

2. LİTERATÜR

Uluslar arası literatürde istatistiksel yöntemlerin kullanıldığı teknik çalışmaları hedefleri açısından dört ana grupta toplamak mümkündür:

- Göçmen profilini sorgulayan “kişisel özelliklerin etkisi” çalışmaları,

- Göçmen profilini ve göçte yol açan sosyo ekonomik faktörleri bir arada alarak sorgulama yapan çalışmalar,
- İç göçün yol açtığı sosyo-ekonomik etkileri esas alan çalışmalar.
- İç göçte etkili bölgesel sosyo ekonomik faktörleri esas alan çalışmalar.

2.1. Göçmen Profilinin İncelendiği Çalışmalar

Göçmen profilinin incelendiği çalışmalarda ağırlıklı olarak bi-multi nomial probit ve logit modellerin kullanıldığı görülmektedir. Logit-probit modellerle, kişisel özelliklere göre göç etme olasılıkları esas alınmaktadır. Uygulamalarda yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim seviyesi, ana dili, yerleşim yerleri gibi açıklayıcı değişkenler kullanılmaktadır.

Çalışmalara örnek olarak Grenier [1], Kanada’da 1976–81 ve 1996–2001 aralığında beşer yıllık dönem için yabancı ve yerli göçmen profilini sorgulamıştır. Yamauchi ve Tanabe [2], Bangkok’taki göçmenlerin iş bulmalarında, yaş, cinsiyet, medeni durum eğitim gibi faktörlerin etkisini sınamıştır. Hotton ve Bailey [3], 1929–31 döneminde Londra’daki göçmenlerin yaş ve doğdukları yerlere göre özelliklerini incelemişlerdir. Zhao [4] ise Çin’deki göç kararında yaş, eğitim, cinsiyet, evlilik gibi kişisel özelliklerin etkisini logit modelle araştırmıştır. Nijerya’da göçmenlerin ev yatırımı yapmalarında, kişisel özelliklerinin etkisi yine ikili probit modeliyle incelenmiştir [5].

2.2. Kişisel Özellikler ve Ekonomik Faktörleri Bir Arada Ele Alan Çalışmalar

Kişisel özellikler ve ekonomik faktörleri bir arada ele alan çalışmalarda elde edilen bulguları ana hatlarıyla şu şekilde özetlemek mümkündür:

Mendola [6] nın Bangladeş uygulamada, hem geçici göçte hem de uzun süreli göçte Müslüman olmanın - yoksulluk düzeyinin - köydeki geçici “uzun süreli göç için uzun süreli göçmen oranı” göç oranının artırıcı, ailedeki erkek ve çocuk sayısının - arazi sahipliğinin ise azaltıcı etkiye sahip olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir.

Bhandari [7] nin Çin için yaptığı uygulamada, göç etmede düşük ve yüksek birimli gelir düzeylerinin, aile başına düşen erkek ve kadın sayılarının artırıcı, orta birimli gelir düzeylerinin ise azaltıcı etkiye sahip olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir.

Lin, Wang ve Zhao [8] nun Çin için yaptığı uygulamada, iller arası göç kararında gidilen ildeki ortalama öğrenim süresinin – ortalama kişi başına gelirin - çıkış yapılan ildeki işsizlik oranının artırıcı; çıkış yerinin başkente uzaklığının – çıkış yapılan ildeki öğrenim süresinin – gidilen ildeki işsizlik oranının – şehir nüfusları farklılığının ise azaltıcı etkiye sahip olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir.

Zhu [9] nun Çin için yaptığı uygulamada, cinsiyete göre göçte ilk – orta – lise mezuniyeti ile kişi başına düşen GSYİH’nın ve aile büyüklüğünün artırıcı; kent/kır gelir farklılığının – evlilik durumunun – toprak sahipliğinin kardeş sayısının ise azaltıcı etkiye sahip olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir.

Hare [10] nin Çin için yaptığı uygulamada, iş için bölge seçiminde köyde kişi başına arazi büyüklüğünün artırıcı; öğrenim süresi – hane başına düşen sermaye stoğunun – köyün en yakın ticari merkeze uzaklığının ise azaltıcı etkiye sahip olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir.

2.3. İç Göçün Yol Açtığı Etkileri Konu Alan Çalışmalar

İç göçün yol açtığı etkileri konu alan istatistiksel teknik içerikli çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Bu tür birkaç çalışmada da iç göç tek başına bağımsız değişken olarak alınmayıp, sadece bağımsız değişkenler arasında yer almaktadır. Shioji [11] nin Japonya’da eğitim ve beşeri sermayede bölgesel büyümeye, Yankow [12] un ABD’nde iş değiştirme kararında, Mberu [13]

nun Etiyopya'daki hayat standartlarında, Woodruff ve Zenteno [14] nun işgücünde iç göçün etkisini incelediği çalışmalar örnek olarak verilebilir.

2.4. İç Göçte Etkili Bölgesel Faktörleri Konu Alan Çalışmalar

İç göçte etkili olan bölgelerarası sosyo-ekonomik eşitsizlik perspektifiyle hazırlanan çalışmalarda ağırlıklı olarak regresyon ve panel data uygulamaları kullanılmaktadır. Sınırlı da olsa logit modellerin kullanıldığı çalışmalara da rastlanmaktadır. Uygulama örnekleri olarak;

Hsieh ve Liu [15] ABD için yaptıkları uygulamada, iç göçte iktisadi, siyasi, çevresel faktörlerin ve eğitim-sağlığın etkisini araştırmışlardır. Friedlander [16] uygulamasında, 1851-80 dönemi İngiltere'sinde göçte sektörel yapı "düzey" ve büyüme ile kentlerde nüfus yoğunluğu ve uzaklığın etkisini incelemiştir. Shrestha, Velu ve Convey [17] uygulamasında göçmenlerin arazi sahipliğindeki etkenleri konu edinmişlerdir. Westerlund [18] uygulamasında İsveç örneğinde çeşitli değişkenlerle emek piyasası yapısının iç göç üzerindeki etkisini incelemiştir. Portnov [19] İsrail için yaptığı uygulamasında çevre, yoğunluk, fiyat ve iş piyasası büyüklüğünün göçteki etkisini birlikte ele almıştır. Gawande ve diğerleri [20] nin uygulamalarında ABD'nde etnik gruplara ve kırsal-kent ayrımına göre gerçekleşen göçlerde etkili olan işsizlik, istihdam, suç gibi çok çeşitli sosyo-ekonomik faktörlerin etkisine bakılmıştır. Huarez [21] İspanya için yaptığı uygulamasında, bölgelerarası ücret, işsizlik gibi eşitsizliğin, iç göçmen yoğunluğundaki etkisini incelemiştir. İspanya için yapılan bir başka çalışmada göç edilen iller arasındaki nüfus, ücret ve şehir nüfusundaki mukayeseli üstünlük ve uzaklığın göçteki etkisi sorgulanmıştır [22]. Butzer, Rita, Donald F Larson ve Yair Mundlak [23] in Venezuela için yaptıkları uygulamada kırsal kesimden göç kararı verilmesinde gelir, emek oranları, verimsizlik kapasitesi, enflasyon, öğrenim süresi, veremden ölüm oranları ve uzaklığın etkisini sınamıştır.

3. VERİ TASARIMI, YÖNTEM VE BULGULAR

Çalışma kapsamında yapılan istatistiksel uygulamalarda 1995-2000 döneminde Türkiye'de iller arası göç karakteri ve illerarası göçün yön bulmasını etkileyen faktörlere odaklanılmıştır. Uygulamalarda değişken ataması yapılmadan önce, hem yurt dışında hem de yurt içinde yapılan çalışmalarda gerçekleştirilen uygulamalarda kullanılan değişkenler de ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Uygulamalarda illerarası göç verileri eski adıyla Devlet İstatistik Enstitüsü, yeni adıyla Türkiye İstatistik Kurumu'na yayınlanan rapordan temin edilmiştir. İktisadi değişkenler ise çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarınca yayınlanan raporlardan ve bilgi merkezlerinden sağlanmıştır.

3.1. Diskriminant Analizi

Bu analizin amacı, bir gözlem ya da gözlemlerin bilinen gruplar içerisinde sınıflandırılmasıdır [24]. Uygulamaya geçilmeden önce açıklayıcı değişkenlerin çok değişkenli normal dağılım varsayımına uyup-ymadıklarının test edilmesi gerekir. Çünkü istatistiksel yaklaşımlarda pek çok problem normal dağılım teorisine dayanır. Hem çoğu istatistik için örneklem dağılımı hem de modelin belirli doğal olgusu normal dağılım teorisine şekillendirilir [25]. Dolayısıyla çoğu çok değişkenli uygulamada çok değişkenli normal dağılım temel hareket noktası olarak alınmaktadır [26].

Diskriminant analizindeki uygulama süreci şu şekilde özetlenebilir:

İlk olarak maksimum grup farklılığını ortaya çıkararak diskriminant fonksiyonlarının hesaplanmasıyla başlanır. Diskriminant faktörlerinin sayısı, grup sayısının bir eksiği kadardır. Bu faktörleri tespit etmek için diskriminant faktör ölçütü ve Wilks'in lamdasının hesaplanması gerekir. Wilks'in lamdasından yararlanılarak hesaplanan χ^2 değerleriyle de faktörlerin

istatistiksel olarak anlamlılıkları test edilir. Diskriminant faktörlerinin her birinin varyans açıklama yüzdeleri bulunur. Böylece diskriminant analizinde hangi diskriminant fonksiyonun ağırlıklı açıklayıcı olduğuna karar verilir. Ayrıca kanonik korelasyon katsayıları hesaplanarak değişkenlerle elde edilen diskriminant fonksiyonları arasındaki ilişki de bulunur [27], [268], [269]. Daha sonra, diskriminant analizini manova'dan ayıran ikinci prosedür başlar ve gözlemlerin doğru sınıflandırılıp sınıflandırılmadığı test edilerek gözlemlerin nihai olarak atıldıkları küme içerisinde olma olasılıkları tespit edilir [30].

Diskriminant analizinde iki anlamlılık testine bakılmaktadır: Grup ortalamalarının eşitliği ve kovaryans matris eşitliği hipotezinin testi. Grup ortalamalarının eşitliği testinde, tüm açıklayıcı değişkenler için tek tek değişkenlerin ayırıcı güçte olup-olmadığı test edilir. Kovaryans matris eşitliği hipotezi testindeyse, grup farklılıklarının anlamlı olup-olmadığı test edilir [31].

Diskriminant analizinde bir diğer önemli test ise pratiksel anlamlılığın sınamasıdır. Bu sınamada kullanılan gösterge değeri ise ayırıcı fonksiyonun kanonik korelasyon değeridir. Kanonik korelasyon değeri, tıpkı regresyon analizinde belirginlik katsayısında olduğu gibi, gruplar arasındaki değişimin yüzde kaçının bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını göstermektedir. Ancak bu kanonik korelasyon için olması gereken en düşük değer konusunda bir standart bulunmamaktadır. Bu sebeple diğer benzer sonuçlara bakılarak mukayeseye gitmek gerekmektedir [32]. Ancak Kazım Özdamar [33] örnek hacmi büyükse %30 olan kanonik korelasyonun istatistiksel olarak önemli olacağını ifade ederek asgari kısıt belirtmektedir.

Diskriminantta bir diğer önemli bulgu ise yapısal matrise dayanarak tespit edilir. Yapısal matriste, açıklayıcı değişkenlerin diskriminant fonksiyonlarıyla korelasyonları karşılaştırmalı olarak sunulur. Mutlak değeri en yüksek olan korelasyon değerinden en düşüğe doğru sıralamaya gidilir. Bu sıralamaya göre de açıklayıcı değişkenlerin ayırma işlemindeki önem sıraları tespit edilir [34], [35].

3.2. Atkinson Eşitsizlik Endeksi Yöntemi

Bölgesel eşitsizlik ölçümlerinde pek çok eşitsizlik endeksinden yararlanılmaktadır. Atkinson endeksi de bölgesel eşitsizlik ölçümlerinde kullanılan tekli eşitsizlik endekslerinden birisidir. Atkinson endeksini başta Gini endeksi olmak üzere diğer eşitsizlik endekslerinden ayıran özellikleri şu şekilde ifade etmek mümkündür: İlk olarak eşitsizlik ölçümü için etik uygulamaların modern versiyonuna 1970'te Antony B. Atkinson tarafından geliştirilen bu endeks öncülük etmektedir [36]. İkinci olarak Atkinson endeks değeri, aynı fayda seviyesinin eşit dağılım durumuna göre oluşan mevcut sosyal refah kaybıyla bütünleştirildiğinde çok duyarlı bir yoksulluk endeksi özelliğindedir.

Bölgeler arası eşitsizlik için Atkinson endeksi;

$$A_{(\Omega)} = 1 - \left[\frac{P_i}{P} \times \left(\sum_{i=1}^n \frac{Y_i/P_i}{Y/P} \right)^{1-\Omega} \right]^{\frac{1}{1-\Omega}} \quad \text{eğer } \Omega \neq 1 \quad (1)$$

ile formüle edilmektedir. Bu bölümde yapılan uygulamalarda $A_{(\Omega,i)}$, i ilinden diğer 80 ile göç edenler için Atkinson endeksini; Ω genelde 2 değeri verilen katsayıyı; G_i , i ilinden diğer 80 ile göç edenlerin toplam sayısını; Y_{-i} , sosyal refah düzeyi ölçülen fayda verici değerlerin “gelir, istihdam gibi” i ili dışındaki 80 il toplamını; $G_{i \rightarrow j}$, i ilinden j iline göç eden göçmen sayısını; \bar{Y}_{-i} ,

fayda verici değerlerin 80'e bölünmesiyle bulunan ağırlıksız ortalama değerini; G_i , i ilinden diğer illere göç edenlerin ağırlıksız ortalamasını (i ilinden göç edenler toplamının 80'e bölünmesi) temsil etmektedir.

Araştırmacılar Ω duyarlılık parametresine verecekleri değerde özgürdürler ve genel de hesaplama kolaylığı ve yüksek duyarlılığın olduğu gerekçesiyle 2 değerini vermektedirler [37]. Bu parametre zenginden çok zengin olmayana, fakirden çok fakir olmayana göre yeniden dağılımına mukayeseli duyarlılığı yansıtır. Daha yüksek Ω değeri, gelir dağılımı transferinin daha düşük olan arka kısımdakilerin duyarlılığının “orta-düşük gelirli” daha yüksek hissedilmesini sağlar [38]. Arka kısımda kalan fakirlerdeki yeniden dağıtım, zenginlere göre ölçeksel bazda daha düşük olacaktır. Bunu standartlaştırır. Ayrıca endeksle sosyal refah düzeyine ulaşılmaktadır. Bölgelerarası eşitsizlikten kaynaklanan sosyal refah kaybını rahat şekilde tespit etmek mümkün olmaktadır. Hesaplanan Atkinson değeri bölgelerarasındaki eşit olmayan dağılımdan kaynaklanan sosyal refah “fayda” kaybını tanımlamaktadır. Buna göre örneğin Atkinson endeks değeri 0.15 ise, bölgelerarası eşit dağılım durumunda aynı sosyal faydanın $[100*(1-\text{Atkinson})] \%85$ 'inden aynı düzeyde sağlanacağı anlamını taşımaktadır [39]. Dolayısıyla Atkinson endeksi, diğer endekslerin aksine bilim adamları için net şekilde elde edilen sosyal refah düzeyini ve bölgelerarası eşitsizlikten kaynaklanan sosyal refah kaybını hesaplama imkânını da vermektedir.

3.3. Bulgular

3.3.1. Birinci Uygulama: İtme-Çekme Yaklaşımıyla Göçün Yön Bulmasında İktisadi Gelişmişlik Göstergelerinin İstatistiksel Anlamlılığı ve Önemliliği

İtme-çekme perspektifinde; çıkış yapılan yerdeki olanaklardan sağlanan faydayla varış yerlerinde ümit edilen fayda düzeyleri arasındaki mukayeseli üstünlüğe bakılması esası söz konusudur. Eğer yaşanan yerdeki olanaklar gidilecek yerdeki olanaklardan daha düşükse, göç öncesi yaşanan yerdeki olanaksızlıklar göçmeni itecek, varış yeri olanaklarıysa çekecektir. Eğer yaşanan yerdeki bazı değerler gidilecek yerdeki türdeş değerlerden “tarımda çalışan sayısı gibi” yüksekse, bu defa yaşanan yerdeki mukayeseli üstünlük göçmeni gidilecek yerlerden alıkoyacaktır, diğer bir deyişle çekici faktör oluşmayacak, dolayısıyla da gidilecek yerler de göç edecekleri kendisinden itecektir.

Bu perspektifle yapılacak uygulamalarda logit, probit ya da diskriminant analizlerinden birisini kullanmak yerinde olacaktır. Çünkü analizde bir yandan çıkış yapılan ille gidilen il arasındaki gelişmişlik farklılığı katsal olarak alınırken; diğer yandan gidilen iller arasındaki gelişmişlik farklılıkları birarada test edilebilmektedir. Logit-probit modellerle yapılan uygulamalarda çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Yaşanan sorunlar, modellerde temsillilik (R^2) oranlarının %1'in altında kalması, istatistiksel anlamlılığı sağlayan değişken sayısının son derece sınırlı sayıda kalması ve beta katsayılarında zaman zaman karşılaşılan yönsel sapmalar olarak sıralanabilir. Bu sebeple çalışmada diskriminant analizi kullanılmıştır.

Diskriminant uygulamalarına geçilmeden önce açıklayıcı değişkenlerin “iktisadi gelişmişlik göstergeleri” seçimi için 53 değişkenin tümü faktör analizine tabi tutulmuştur. Ancak teorik olarak birbiri içerisine geçmemiş olan kabul edilebilir değişken toplaşması sağlanamamıştır. Bu sebeple 53 değişken, 8 gelişmişlik gösterge grubuna ayrılarak diskriminant analizlerine geçilmiştir.

Uygulama süreci, iller arasındaki göç giriş-çıkış mukayeselerine dayanarak oluşturulan kategorik verinin hesaplanmasıyla başlatılmıştır. Kategorik verinin oluşturulmasında ise iki ihtimalli durum hesaplanmıştır.

$$D_{i,j} = \begin{cases} D_{i,j} = M_{i \rightarrow j} - M_{j \leftarrow i} < 0 \Rightarrow D_{i,j} = 1 \\ D_{i,j} = M_{i \rightarrow j} - M_{j \leftarrow i} = 0 \Rightarrow \text{veri çıkartılacak} \\ D_{i,j} = M_{i \rightarrow j} - M_{j \leftarrow i} > 0 \Rightarrow D_{i,j} = 2 \end{cases} \quad (2)$$

Kategorik değişken oluşturulduktan sonra, her uygulama seti içerisinde çok değişkenli normal dağılım varsayımını sağlayan sekiz iktisadi gelişmişlik bileşenleri (GSYİH, mesleğe göre istihdam, işteki duruma göre istihdam, iktisadi faaliyet kollarına göre istihdam, kamu yatırımları, krediler, oda büyüklüklerine göre konut, mevduat, motorlu taşıtlar, kamu harcamaları türlerine göre mevduat) için toplam sekiz farklı uygulama yapılmıştır. Bu uygulamaların her birisinde ikili diskriminant analizi uygulaması yapılması sebebiyle kategorik değişkende ayırıcı güce sahip tek fonksiyon "diskriminant fonksiyonu" SPSS 13 istatistik paket programında tespit edilmiştir. Sekiz bileşen grubu için ayrı ayrı yapılan uygulamalarda elde edilen sonuçlara göre, tüm iktisadi gelişmişlik bileşenlerinde kovaryans matris eşitliği hipotezi sağlanmıştır (Çizelge 1).

Çizelge 1. Kovaryans Matris Eşitliği Hipotez Testi Toplu Sonuçları

		Değişken sayısı	Box's M	F			
				Approx.	df1	df2	Sig.
Üretim-yatırım-kredi değişkenleri							
1. uygulama	GSYİH Bileşenleri	8	37553.3	1041.79	36	1.39E+08	0.000
2. uygulama	Kamu yatırımları	5	9431.5	628.246	15	1.66E+08	0.000
3. uygulama	Krediler bileşeni	4	11586.1	1157.83	10	1.98E+08	0.000
Servet değişkenleri							
4. uygulama	Mevduat	5	9168.5	610.73	15	1.66E+08	0.000
5. uygulama	Konut	5	23948.3	1595.23	15	1.66E+08	0.000
İstihdam değişkenleri							
6. uygulama	Mesleğe göre işgücü	8	18832.2	522.433	36	1.39E+08	0.000
7. uygulama	İşteki duruma göre istihdam	6	14724.4	700.469	21	1.52E+08	0.000
8. uygulama	Tarım dışı İktisadi faal. kollarına göre istihdam	12	49646.2	635.26	78	1.31E+08	0.000

Uygulamaların istatistiksel anlamlılığı Wilks'in lambasıyla test edilmiş olup, dokuz iktisadi gelişmişlik bileşeninin tümünün istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ayırıcı güce sahip olduğu tespit edilmiştir. Ancak kanonik korelasyon düzeyleri, dokuz iktisadi gelişmişlik bileşeninin hiç birisinde %30 düzeyine ulaşamamıştır (Çizelge 2).

Çizelge 2. Anlamlılık Testleriyle İlgili Değerler – Kanonik Korelasyon Düzeyleri

		Özdeğer	Kanonik korelasyon	Wilks'in Lambdası	Ki-kare	Serbestlik derecesi	Anlamlılık düzeyi
Üretim-yatırım-kredi değişkenleri							
1. uygulama	GSYİH Bileşenleri	0.025	0.155	0.976	156.7	8	0.000
2. uygulama	Kamu yatırımları	0.015	0.123	0.985	97.2	5	0.000
3. uygulama	Krediler bileşeni	0.024	0.152	0.977	150.3	4	0.000
Servet değişkenleri							
4. uygulama	Mevduat	0.023	0.151	0.977	148.8	5	0.000
5. uygulama	Konut	0.009	0.097	0.991	60.3	5	0.000
İstihdam değişkenleri							
6. uygulama	Mesleğe göre nüfus	0.060	0.238	0.944	373.4	8	0.000
7. uygulama	İşteki duruma göre istihdam	0.023	0.148	0.978	143	6	0.000
8. uygulama	Tarım dışı İkt. Faal. kollarına göre istihdam	0.061	0.240	0.942	382.5	12	0.000

Diskriminant analizinde pratiksel anlamlılığın sınanmasında kanonik korelasyondan yararlanılmaktadır. Kanonik korelasyon için en düşük değer konusunda bir standart bulunmadığı ifade edilmesine karşılık Özdamar'ın örnek hacmi büyük olan uygulamalarda %30'un, açıklayıcı değişkenlerin gruplar arasında istatistiksel olarak önemli bir ayırıcı güce sahip olduğunu

vurgulaması, bu çalışmada yapılan uygulamalar açısından oldukça değerlidir. Çünkü uygulamalardaki örneklem büyüklüğümüz, 6432 gözleme dayanmaktadır. Bu gözlem sayısı ise, makro çalışmalar için çok büyük bir örneklem hacmine ulaşıldığı anlamına gelmektedir. Buradan hareketle önemlilik için % 30'luk kanonik korelasyonu istatistiksel önemlilik için alt limit alırsak, hiçbir sosyo-ekonomik bileşen grubunun göçte istatistiksel olarak pratiksel önemlilikte ayırıcı güce sahip olmadığı sonucuna varılacaktır (Çizelge 3).

Çizelge 3. İtme-Çekme Perspektifi ve Mukayeseli Üstünlüğe Dayalı Uygulamalara Göre Yapılandırılan Alt Hipotez Sonuçları

Gösterge Bileşenleri Grupları	Göçle			
	Anlamlı İlişki var		Pratik Önemlilik Düzeyinde	
	-dir	değildir	-dir	değildir
1- GSYİH Bileşenleri Grubu	X			X
2-Kamu Yatırımları Grubu	X			X
3-Krediler Grubu	X			X
4- Mevduat Grubu	X			X
5-Konut Grubu	X			X
6- Meslekteki Kon. Göre 12 yaş üstü Nüfus Bileşenleri Grubu	X			X
7- İşteki Duruma Göre İstihdam Bileşenleri Grubu	X			X
8- Tarımdışı İktisadi Faaliyet K. Göre İstihdam Bilş. Grubu	X			X

3.3.2. İkinci Uygulama: Göçün Varış Yerlerindeki İktisadi Olanaklara Duyarlılığıyla Hemşeri Miktarına Duyarlılığının Atkinson Endeksi Yöntemiyle Mukayesesi

Göçmenlerin varış yerlerindeki iktisadi olanaklara duyarlılıkları incelendiğinde, istihdam imkânlarıyla GSYİH ve bileşenlerinin bir bölümünün yüksek önemliliğe sahip olduğu dikkat çekmektedir. Bu bulgu, Todaro'nun gelir olanakları ile istihdam olanaklarının göçü şekillendirmedeki tesirine yönelik yaklaşımıyla da örtüşmektedir. Ancak hiçbir iktisadi olanağa duyarlılığın %50'yi bulamaması da dikkat çekicidir (Çizelge 4).

Çizelge 4. Göçmenlerin Varış Yerlerindeki “Destinasyon” İktisadi Olanaklara Duyarlılıkları – İktisadi Olanakların Önem Sıraları Toplu Sonuç Çizelgesi

Önem sırası		Atkinson end.değeri	Pot. Refah Düzeyi	Önem sırası		Atkinson end.değeri	Pot. Refah Düzeyi
GSYİH Bileşenleri				40	İnşaat alt sektöründe çalışan	0.780	22.0
48	Tarım	0.848	15.2	16	Toptan-perk.ticarette çalışan	0.631	36.9
38	Sanayi	0.772	22.8	22	Otel, lokanta ve kahv. çalışan	0.666	33.4
13	İnşaat	0.594	40.6	15	Ulaştırma, dep ve hab.	0.626	37.4
25	Ticaret	0.706	29.4	31	Mali aracı kuruluş faal.	0.739	26.1
12	Ulaştırma	0.574	42.6	29	Gayrimenkul kir. iş faal.	0.735	26.5
28	Mali Sektör	0.731	26.9	23	Eğitim alt sektöründe çalışan	0.668	33.2
42	Serb. Meslek Kazancı	0.785	21.5	24	Sağlık işleri,sosyal hizm.çal.	0.690	31.0
11	Sektörler Toplamı	0.566	43.4	20	Diğ sos. Topl ve Kişisel hizm	0.652	34.8
8	Devlet Hizmetleri	0.528	47.2	36	Toplam		23.7
10	GSYİH	0.562	43.8	Yatırım Bileşenleri			
Meslekteki Konumuna Göre Nüfus Bileşenleri				14	Eğitim yatırımı	0.611	38.9
6	İlmi- teknik_serb_mesl	0.519	48.1	37	Sağlık yatırımı	0.770	23.0
5	Müteşebbisler_dir_yön	0.517	48.3	30	İktisadi yatırımlar	0.735	26.5
9	İdari pers.	0.535	46.5	49	Diğer kamu hizmetleri	0.850	15.0
7	Ticaret ve satış pers.	0.526	47.4	45	İstihdam	0.826	17.4
1	Hizmet işl çalışanlar	0.505	49.5	Kredi Bileşenleri			
34	Tarım_hayv_orm_yb	0.753	24.7	57	Tarım kredileri	0.943	5.7
2	Tarım dışı üretim	0.505	49.5	17	Mesleki krediler	0.643	35.7
4	Mesleği olmayan	0.513	48.7	18	Diğer ihtisas kredileri	0.644	35.6
3	Meslekler toplamı	0.510	49.0	47	İhtisas dışı krediler	0.834	16.6
İşletki Durumuna Göre İstihdam Bileşenleri				Konut Bileşenleri			
43	Ücretli, maaşlı, yevm.	0.790	21.0	26	1 odalı konut sayısı	0.716	28.4
44	İşveren	0.819	18.1	27	2 odalı konut sayısı	0.717	28.3
32	T. dışında kendi hes.	0.744	25.6	35	3 odalı konut sayısı	0.761	23.9
54	Tar.kendi hes.çalş.	0.912	8.8	41	4 odalı konut sayısı	0.781	21.9
39	Tarımdışı ücr.aile efr.	0.773	22.7	46	5 odalı konut sayısı	0.827	17.3
50	Tarımda ücr. aile efr.	0.879	12.1	Mevduat (Menkul Sermaye) Bileşenleri			
19	İstihdam toplamı	0.650	35.0	52	Tasarruf Mevduatı	0.886	11.4
Tarım Dışı İkt. Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Bileşenleri				55	Resmî Kuruluşlar Mevduatı	0.918	8.2
51	Maden-taşocak. ist	0.883	11.7	56	Ticari Kuruluşlar Mevduatı	0.938	6.2
33	İmalat san. çalışan	0.751	24.9	53	Döviz Tevdiatı	0.904	9.6
21	Elektrik,Gaz,Su hizm.	0.659	34.1	58	Diğer Mevduat	0.963	3.7

Destinasyonlardaki iktisadi olanaklara yönelik göçmen duyarlılıklarının hiç birisinin %50’yi bulmadığı bir yapıda, destinasyonlardaki önceden göç eden hemşerilere duyarlılık düzeyi %72’ye ulaşmaktadır. Bu çerçevede Atkinson eşitsizlik endeksi yaklaşımıyla yapılan uygulama sonuçları incelendiğinde, genel olarak göçmenlerin varış yerlerindeki hemşeri miktarlarına oldukça duyarlı oldukları görülmektedir (Çizelge 5).

Çizelge 5. İBBS’ye Göre Göçmenlerin Hemşerililiğe Duyarlılık Düzeyleri

İBBS Bölgeleri	Atkinson Hemşerililik Endeksi	Hemşerilere Duyarlılık Düzeyi %
Kuzeydoğu Anadolu	0.251	74.9
Ortadoğu Anadolu	0.286	71.4
Güneydoğu Anadolu	0.250	75.0
İstanbul	0.245	75.5
Batı Marmara	0.404	59.6
Ege	0.317	68.3
Doğu Marmara	0.229	77.1
Batı Anadolu	0.289	71.1
Akdeniz	0.322	67.8
Orta Anadolu	0.289	71.1
Batı Karadeniz	0.272	72.8
Doğu Karadeniz	0.219	78.1
Türkiye Ortalaması	0.280	72.0

Atkinson hemşerilik endeks değeri Türkiye ağırlıksız ortalaması 0.280'dir. Bu endeks değeri, gidilen illerde yaşayan hemşeri sayısı ile oldukça uyumlu bir göç çıkışının yaşandığını göstermektedir. Sosyal fayda fonksiyonuna dönerek sonuçları yorumlamak gerekirse, Türkiye'de ortalama bir ilinden göç çıkışında göçmenlerin hemşerilikten elde edebilecekleri potansiyel sosyal fayda düzeyinin % 72'ye ulaşacağı sonucuyla karşılaşılmaktadır. Diğer bir deyişle göçmenlerin hemşerilere duyarlılık düzeyi ortalama %72'dir. Genel olarak elde edilen bulgulardan göçün yön bulmasında yani gidilecek vilayetin seçiminde gidilecek illerde yaşayan hemşeri stoğunun yüksek düzeyde olmasının etkili olduğunu savunmak mümkündür.

4. SONUÇ

Türkiye'deki göç hareketine yön verebilmek için öncelikle ihtiyaç duyulan; hangi iktisadi gelişmişlik göstergelerinin göç hareketini açıklama kabiliyetine sahip olduğunu tespit etmektir. Bu temelde yapılan diskriminant analizleri neticesinde, Türkiye'de 1995–2000 arasında gerçekleşen illerarası göç hareketinde, çıkış (orijin) ve varış (destinasyon) yerlerindeki iktisadi olanaklar açısından mukayeseli üstünlüğün, 53 gösterge için istatistiksel olarak anlamlı açıklayıcılığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak söz konusu açıklayıcılık, pratik önemlilik düzeyinin kabul edilebilir alt sınırından çok daha düşük seviyededir.

İktisadi gelişmişlik düzeylerinde illerarası mukayeseli üstünlüğün göçe yön vermedeki açıklayıcılığının asgari pratik önemlilik düzeyinden uzak olması, göçün yön bulmasında başka faktörlerin de etkisinin sınanması ihtiyacını doğurmaktadır. Ancak iktisadi gelişmişlik göstergeleri dışında özellikle de sosyal ağ için kullanılabilir veri bulmak oldukça güçtür. Sosyal ağ-sosyal sermaye perspektifi kapsamında belirli ölçüde temsil edebilirlik kalitesine sahip ulusal sayıma dayanan makro düzeyde kullanılabilir tek gösterge ise varış yerlerindeki hemşeri sayılarıdır.

Varış yerlerindeki iktisadi olanaklarla (gelir, istihdam, servet vb) hemşeri miktarlarına göçmen duyarlılığını hesaplamada, bölge biliminde yaygın olarak kullanılan tekli eşitsizlik endekslerinden birisini teşkil eden Atkinson endekslerinden yararlanılmıştır. Excelde hesaplanan 4698 (58 x 81 "gösterge sayısı x il sayısı") Atkinson endeks katsayısından elde edilen bulgulara diskriminant analizlerinden elde edilen bulgularla örtüşmektedir. Elde edilen bulgular, göçmenlerin varış yerlerindeki hemşeri miktarına duyarlılık düzeylerinin, varış yerlerindeki iktisadi olanaklara duyarlılık düzeylerinden daha yüksek seviyede olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle göçün yön bulmasında, gidilecek illerdeki hemşeri miktarı varış yerlerindeki iktisadi olanaklara göre daha yüksek yönlendirme gücüne sahiptir.

REFERENCES / KAYNAKLAR

- [1] Grenier, G., (2007). "The internal migration of the immigrant and nativeborn populations in Canada between 1976 and 1996", *The Journal of Socio-Economics*: 1-21.
- [2] Yamauchi, F. ve Tanabe, S., (2006). "Nonmarket networks among migrants: evidence from metropolitan Bangkok, Thailand", *Journal of Population Economics*, 1–16.
- [3] Hotton, T. J. ve Bailey, R. E., (2002). "Natives and Migrants in the London Labour Market, 1929-1931", *Journal of Population Economics*, 15: 59-81.
- [4] Zhao, Y., (1999). "Labor migration and earnings differences: The case of rural China", *Economic Development and Cultural Change*, 47 (4): 767–782.
- [5] Osili, U. O., (2004). "Migrants and Housing Investments: Theory and Evidence from Nigeria", *Economic Development and Cultural Change*, 52 (4): 821–849.
- [6] Mendola, M., (2008). "Migration and technological change in rural households: Complements or substitutes?", *Journal of Development Economics*, 85: 150–175.
- [7] Bhandari, P., (2004). "Relative Deprivation and Migration in an Agricultural Setting of Nepal", *Population and Environment*, 25 (5): 475-499.

- [8] Lin, J. Y.; Wang, G. ve Zhao, Y., (2004). "Regional Inequality and Labor Transfers in China", *Economic Development and Cultural Change*, 52 (3): 587-603.
- [9] Zhu, N., (2002). "The impacts of income gaps on migration decisions in China", *China Economic Review*, 13: 213-230.
- [10] Hare, D., (2002). "The determinants of job location and its effect on migrants' wages: Evidence from Rural China", *Economic Development and Cultural Change*, 50 (3): 557-579.
- [11] Shioji, E., (2001). "Composition Effect of Migration and Regional Growth in Japan", *Journal of the Japanese and International Economies*, 15: 29-49.
- [12] Yankow, J. J., (2003). "Migration, Job Change, and Wage Growth: A New Perspective on the Pecuniary Return to Geographic Mobility", *Journal of Regional Science*, 43 (3): 483-516.
- [13] Mberu, B. U., (2007). "Internal Migration and Household Living Conditions in Ethiopia", *Demographic Research*, 14: 509-540.
- [14] Woodruff, C. ve Zenteno, R., (2007). "Migration networks and microenterprises in Mexico", *Journal of Development Economics*, 82: 509-528.
- [15] Hsieh, C. ve Liu, B. C., (1983). "The Pursuance of Better Quality of Life: In the Long Run, Better Quality of Social Life Is the Most Important Factor in Migration", *American Journal of Economics and Sociology*, 12 (1): 431-440.
- [16] Friedlander, D., (1992). "Occupational Structure, Wages, and Migration in Late Nineteenth-Century England and Wales", *Economic Development and Cultural Change*, 40 (2): 295-318.
- [17] Shrestha, N. R.; Velu, R. P. ve Convey, D., (1993). "Frontier migration and upward mobility: The case of Nepal", *Economic Development and Cultural Change*, 41 (4): 787-816.
- [18] Westerlund, O., (1997). "Employment Opportunities, Wages and Interregional Migration in Sweden, 1970-1989", *Journal of Regional Science*, 37 (1): 55-73.
- [19] Portnov B. A., (1998). "The effect of housing on migrations in Israel: 1988-1994", *Journal of Population Economics*, 11: 379-394.
- [20] Gawande, K. Bohara, A. K.; Berrens, R. P. ve Wang, P., (2000). "Internal migration and the environmental Kuznets curve for US hazardous waste sites", *Ecological Economics*, 33: 151-166.
- [21] Hurez, J. P., (2000). "Analysis of Interregional Labor Migration in Spain Using Gross Flows", *Journal of Regional Science*, 40 (2): 377-399.
- [22] Aroca, P. ve Hewings, G. J. D., (2002). "Migration and regional labor market adjustment: Chile 1977-1982 and 1987-1992", *The Annals of Regional Science*, 36:197-218
- [23] Butzer, R. Larson, D. F. ve Mundlak, Y., (2002). "Intersectoral migration in Venezuela", *Economic Development and Cultural Change*, 50 (2): 227-248.
- [24] Hardle, W. ve Hlavka, Z., (2007). *Multivariate Statistics: Exercises and Solutions*, Springer – Verlag, Berlin.
- [25] Johnston, R. A. ve Wicherin, D. W., (1988). *Applied Multivariate Statistical Analysis*, Prentice Hall, New Jersey.
- [26] Rencher, A. C., (2002). *Methods of Multivariate Analysis*. 2. bs. Wiley – Interscience, New York.
- [27] Bolch, B. W. ve Huan, C. J., (1974). *Multivariate Statistical Methods for Business and Economics*, Prentice Hall, New Jersey.
- [28] Saraçoğlu, B., (1992). "Ülkelerin Ekonomik Kalkınmışlık Düzeyleri Açısından İncelenmesi", *Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10: 17 – 54.
- [29] Armstrong, H. W. ve Read, R., (2000). "Comparing the Economic Performance of Dependent Territories and Sovereign Microstates", *Economic Development and Cultural Change*, 48 (2): 285 – 306.

- [30] Klecka, W. R., (1980). Discriminant function analysis, SAGE Publications, Newbury Park, London, New Delhi.
- [31] Tatsuoka, M. M., (1971). Multivariate Analysis: Techniques for Educational and Psychological Researches, John Wiley and Sons inc. New York, vd.
- [32] Albayrak, A. S., (2006). Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil yayıncılık, Ankara.
- [33] Özdamar, K., (2004). Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi - 2(Çok Değişkenli İstatistik). 5. bs. Kaan Kitabevi, Eskişehir.
- [34] Green, P. E. ve Carrol, J. D., (1976). Mathematical Tools for Applied Multivariate Analysis, Academic Pres, New York, San Francisco and London.
- [35] Sharma, S., (1996). Applied Multivariate Techniques, John Wiley & Sons inc. New York, vd.
- [36] Pedersen, A. W., (2004). "Measurement Inequality as Relative Deprivation: A Sociological Approach to Inequality", *Acta Sociologica*, 47: 31-49.
- [37] Öztürk, L., (2005). "Bölgelerarası Gelir Eşitsizliği: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması'na (İBBS) Göre Eşitsizlik İndeksleri İle Bir Analiz, 1965–2001", *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 10: 95–110.
- [38] Spatz, J., (2006). "Poverty and Inequality in the Era of Structural Reforms: The Case of Bolivia", Springer Verlag, Berlin.
- [39] Regidor, E.; Calle, M. E.; Navarro, P. ve Dominguez, V., (2003). "Trends in the Association between Average Income, Poverty and Income Inequality and Life Expectancy in Spain", *Social Science & Medicine*, 56: 961–971.